

In memoriam

Profesorju Shibi v slovo

Ko nas je v zadnjih dneh maja dosegla vest, da je profesor Nobuhiro Shiba (1946–2021) nenadoma umrl, je po prvotni osuplosti nastala tišina. Tišina, med katero smo se soočili s praznino, ki je nastopila. Tišina je oznanjala, da svet ne bo več takšen, kot je bil. Postal je manjši! Tišino smo potrebovali, da smo se soočili z bolečino minljivosti življenja. Z njegovim slovesom se je zaključil tudi del našega življenja. V spomin je prešel del življenja, ki sta ga prevečali naklonjenost in zaupljivost. Izgubiti ugodje prijateljstva ni lahko. Kajti profesor Shiba je bil izjemno veder, topel in prijazen kolega, vdan prijatelj.

Profesor Shiba je bil preudaren zgodovinar Jugovzhodne Evrope. Pravzaprav je bil vodilni ekspert za zgodovino te regije na Japonskem. Raziskovalni interes za Balkan se je pri njem vzbudil že zgodaj. Po opravljenem magisteriju na Univerzi Waseda se je že sredi sedemdesetih let 20. stoletja po zaslugi štipendije jugoslovanske vlade odpravil v Beograd. Nekaj let se je na Filozofski fakulteti poglobljajl v zgodovino jugoslovanskih narodov, hkrati pa se je dobro naučil srbohrvaščine, da je lahko vire in literaturo bral v izvirniku. S tem je postal tudi »naš zgodovinar«. Po povratku je na Univerzi Waseda doktoriral iz sodobne jugoslovanske zgodovine. Nato je predaval zgodovino na različnih japonskih univerzah in končno je kot redni profesor od leta 1992 pa do upokojitve leta 2010 poučeval na zelo ugledni tokijski univerzi (University of Tokyo). Kot je v navadi za japonske profesorje, ki se upokojujejo sorazmerno zgodaj, je kmalu po upokojitvi našel nov prostor za poučevanje in raziskovanje. Prešel je na Univerzo Josai (Josai International University) v Tokiu, kjer je poleg poučevanja pomagal voditi tudi Inštitut za srednjevropske študije. Po upokojitvi je bil močno vpet v delo Evropskega centra za mir in razvoj (European Center for Peace and Development) v Beogradu.

V letih priprav na predavanja in podrobne raziskovalne dela je nastala obširna bibliografija iz zgodovine jugoslovanskega prostora. Cela vrsta člankov in monografij je bila zaradi tehtne analize deležna priznanj strokovne javnosti v Evropi, prvenstveno pa na Japonskem. Pri tem velja opozoriti na dve strokovni monografiji, o sodobni zgodovini Jugoslavije (1996) in nacionalizmu na Balkanu (1996). Knjigi sta uspešnici, saj je druga izšla že v 13, prva celo v 18 ponatisih. Gre za standardni, referenčni deli o jugoslovanski in balkanski zgodovini v japonščini. Profesor Shiba je s tema deloma japonskim strokovnim javnostim odpiral obzorja v kompleksnost in tudi kontradiktornost kulturnopolitičnih procesov v nekdanji Jugoslaviji in na Balkanu. Vendar se ni ustavil

na tej točki, temveč je želel s knjigami prenesti znanje tudi med laične javnosti. Tako je napisal ilustrirano zgodovino Balkana in japonskim bralcem predstavil tudi pomen prve svetovne vojne. Laičnim javnostim so bile namenjene tudi knjige, ki jih je ustvaril s sodelavci, denimo serija knjig 60 poglavij. V tej zbirki so izšle knjige o Balkanu, Srbiji, Hrvaški in tudi Sloveniji. Namen knjig je bil celovito in atraktivno predstaviti zgodovino, politiko, kulturo in šport posameznih področij skozi kratka, informativno zgoščena, strokovno neoporečna, a še zmeraj poljubna gesla. Samoumevno mu je bilo, da je v knjigo o Sloveniji vključil tudi slovenske sodelavce. Pravzaprav lahko zaključimo, da skorajda ni bilo raziskovalne pobude ali publicističnega projekta na temo Jugoslavije, Balkana, deloma tudi Vzhodne Evrope, da profesor Shiba ne bi bil med pobudniki ali med vodilnimi sodelavci.

Ni se izognil klicu primerjalne zgodovine, napisal je tudi knjigo o kontekstih razpada socialističnih federacij, Sovjetske zveze, Jugoslavije in Češkoslovaške.

V zadnjih letih se je profesor Shiba posebej posvečal problematiki primerjalno zasnovanega in uravnoveženega pisanja regionalne zgodovine na Balkanu in v Vzhodni Aziji. Posebej pozorno pa je študiral načine poučevanja zgodovine v šoli, prek učbenikov in praks. Nekdanja Jugoslavija se je pri tem izkazala kot pravi »laboratorij« različnih eksperimentov, kjer so zgodovinarji tako rekoč »v živo« spremljali reinterpretiranje zgodovinskih procesov in prenos v šolsko prakso. Šlo je za tematiko, ki je naravnost klicala k primerjavi, in profesor Shiba je to storil z upoštevanjem vzhodnoazijskega konteksta, kjer je zgodovina še kako živa in močno determinira odnose v regiji.

Profesor Shiba je bil tesno povezan s Slovenijo, strokovno in osebno prek mreže znancev in prijateljev. Za promocijo Slovenije, za širitev in poglobitev znanstvenega in kulturnega sodelovanja je storil veliko. Za to njegovo delovanje se mu je oddolžil tudi predsednik Republike Slovenije in profesorju leta 2017 podelil zasluženo odlikovanje. Ironija usode je hotela, da ga je smrt doletela ravno med pripravami na obeleževanje tridesetletnice slovenske državnosti na Japonskem.

Imel sem srečo, kaj srečo, privilegij, da sem bil del njegovega omrežja sodelavcev in prijateljev. O zanimivem japonskem profesorju mi je pripovedoval Peter Vodopivec, še preden sem ga osebno spoznal. Trenutek srečanja je nastopil leta 2008, ko je imel profesor Shiba predavanje na našem inštitutu. Po predavanju smo skupaj preživeli popoldne v razpravah o zgodovini, Japonski in Sloveniji, nekdanji Jugoslaviji, o spremembah, ki so nastopile. Beseda je dala besedo in tako sva kmalu dobila idejo, da bi veljalo poskusiti poglobiti naše sodelovanje. Po krajšem poizvedovanju sva se zedinila, da bi bila najprimernejša možnost prijava bilateralnega projekta. Leta 2009 smo se prijavi na razpis in kot edinim s področja humanistike so nam potrdili projekt. Ker nismo gojili upanja, je bilo veselje ob odobritvi prvega skupnega projekta toliko večje. V projektu z naslovom Komparativna analiza japonskih in slovenskih učbenikov za zgodovino smo se osredotočili na strukture, vsebine in interpretacije (2010–2011) šolskega podajanja zgodovine. Navdahnjeni s plodnostjo sodelovanja smo se odločili še za eno prijavo. Tokrat smo segli dlje, saj smo v predmet analize vključili zgodovinske pisje kot celoto, razširili regijo, predmet analize pa omejili na 20. stoletje. Upanje

ni bilo zaman, slovenska in japonska agencija sta odobrili nov projekt z naslovom 20. stoletje v historiografiji Japonske in Vzhodne Azije ter Slovenije in Jugovzhodne Evrope (2014–2015). Oba projekta smo uspešno zaključili z izdajama knjig.¹ Knjigi sta izjemi. Prvi, ki sta vzpostavili primerjalni kontekst med jugoslovanskim prostorom in Vzhodno Azijo. Zgodovina kot človeška izkušnja je povezala dve različni kulturi in tradiciji zgodovinopisja.

V slovenski skupini smo sodelovali Peter Vodopivec, Aleš Gabrič in jaz z Inštituta za novejšo zgodovino ter Andrej Bekeš in Luka Culiberg z Oddelka za azijske študije na Filozofski fakulteti. V vseh teh letih smo imeli z japonskimi kolegi celo vrsto srečanj. Vrstile so se izjemno zanimive študije o kronologiji, družbenih kontekstih in vsebini sprememb učbenikov v nekdanji Jugoslaviji in na Japonskem, v Vzhodni Aziji, o dinamiki in konceptualnih spremembah interpretacije 20. stoletja, o lokalnem in globalnem v zgodovinopisju, o nacionalni in mednarodni vlogi zgodovine, o razmerju med politizacijo in profesionalnostjo rabe zgodovine v različnih javnostih. Meja tematik in razprav je bila omejena z našo domišljijo, ki jo je profesor Shiba ves čas spodbujal. Ko je bilo treba, je bil tudi kritičen. Draž projektov je bil v tem, da so bili sodelavci sposobni obravnave in analize tematik iz druge dežele. Tako sta Peter Bekeš in Luka Culiberg suvereno analizirala japonske učbenike in historične preglede. Cela vrsta mlajših japonskih kolegov, učencev profesorja Shibe, pa se je pogumno lotila jugoslovanskih učbenikov in monografij, Shinichi Yamazaki tudi slovenskih. Delavnice na Japonskem in v Sloveniji so bile iskriče, razprave zelo živahne, druženja pa zame nepozabna. Profesor Shiba je bil skrben gostitelj, dober organizator, vedno je bil na voljo tudi za najmanjše želje. Na široko nam je odpiral vrata v japonsko akademsko skupnost, pokrajino, kulturo in zgodovino.

Vmes in tudi po koncu projektov sva s profesorjem ostala v stikih. Srečevala sva se na Japonskem, v Sloveniji, Srbiji, Bolgariji in celo v ZDA. Zlasti so mi ostala v spominu beograjska srečanja. Zaradi drugih obveznosti je bil z ženo Riko redno vsakega marca v Beogradu. Od Ljubljane do Beograda ni daleč, ob obisku arhiva in knjižnic sem vedno našel čas za druženje. Pravzaprav sem študijsko bivanje v Beogradu prilagajal, da sem se lahko srečal s profesorjem. Z veseljem sem prisluhnil njegovim ocenam, pobudam in razmišljanjem o preteklosti in navezavi na sedanjost. Ob srečanju marca 2019 sva se dogovorila, da se vidiva jeseni. Še slutila nisva, da bo to zadnja večerja. Kako bi, saj je bil poln življenjske moči in načrtov. Na koncu se je izkazalo, da jih je imel več, kot mu je dovolila življenjska doba. Zaradi drugega projekta s kolegi z Univerze Kagawa iz Takamatsuja sem se septembra 2019 mudil na Japonskem. Žal je načrtovano srečanje preprečila bolezen, profesor je bil tiste dni v bolnišnici. Vse skupaj sva vzela kot trenutno motnjo. Kot nekaj, kar pač prinese življenje. Nisva bila zaskrbljena za prihodnost. Polna optimizma po njegovem okrevanju sva si obljubila, da se dobiva v Beogradu

1 Nobuhiro Shiba, Aleš Gabrič, Kenta Suzuki in Žarko Lazarević, ur., *School History and Textbooks: a Comparative Analysis of History Textbooks in Japan and Slovenia* [Zbirka Vpogledi, 7] (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2013). Žarko Lazarević, Nobuhiro Shiba in Kenta Suzuki, ur., *The 20th Century Through Historiographies and Textbooks: Chapters from Japan, East Asia, Slovenia and Southeast Europe*, [Zbirka Vpogledi, 21] (Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018).

marca 2020, da ne bi prekinila niza rednih srečanj. Čeprav je Japonska daleč, je njemu z velikimi težavami uspelo priti do Beograda, meni pa ne. Vmes je posegla bolezen, spet. Epidemija covid-19 je v kali zatrla najine namene, četudi sva imela v mislih dodatno srečanje na Japonskem jeseni 2020. Ko me je dosegla novica o njegovi smrti, sem osuplo spoznal, da nove priložnosti ne bo več. Kar čas vzame, več ne izpusti. Ostal je duhovni, spominski svet doživetij, množica fotografij in računalniške mape, polne pisem, kot opomniki tesnega sodelovanja.

Z intenzivno korespondenco in pogostimi stiki sem spoznaval profesorja Shiba in njegove zaveze, življenjske in profesionalne. Profesor je svoja načela tudi živel. Prisegal je na visoko strokovnost, raziskovalno vztrajnost in profesionalnost ter vdano lojalnost do sodelavcev. Bil je veder in topel človek, ustrežljiv gostitelj in uvideven gost, prijatelj in kolega, na katerega si se lahko zanesel. S temi lastnostmi si je pridobival naklonjenost in veliko spoštovanje.

Zbogom, profesor Shiba. Pogrešali te bomo!

Žarko Lazarević